

О. П. Гуз – старший викладач
кафедри романських мов
та інтерлінгвістики
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

**Поняття інвективи в сучасній лінгвістиці
(на матеріалі французького масмедійного політичного дискурсу)**

*Роботу виконано на кафедрі
романських мов та інтерлінгвістики*

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті розглядаються основні підходи щодо поняття “інвектива” та “інвективна лексика”. Проаналізовані характерні особливості вживання інвективної лексики у французькому політичному медіапросторі.

Ключові слова: інвектива, інвективна лексика, вербальна агресія, масмедійний політичний дискурс.

Гуз Е. П. Понятие инвективы в современной лингвистике (на материале массмедийного политического дискурса).

В статье рассматриваются основные подходы к понятию “инвектива” и “инвективная лексика”. Проанализированы характерные особенности употребления инвективной лексики во французском политическом медиaprостранстве.

Ключевые слова: инвектива, инвективная лексика, вербальная агрессия, массмедийный политический дискурс.

O. Huz. Concept of Invective in Modern Linguistics (based on the French political mass media discourse).

The article reviews the main approaches to the concept of “invective” and “invective vocabulary” in French political media space were analyzed.

Key words: invective, invective vocabulary, verbal aggression, mass media political discourse.

У реаліях сучасного демократичного суспільства агресивні мовленнєві дії досить активно набирають зросту в масмедійному політичному дискурсі, який є закономірним результатом еволюції політичного та масово-інформаційного дискурсів, які підпорядковані глобальному завданню зменшення авторитету політичних опонентів і контролюються агресивними комунікативними стратегіями. Мовленнєві стратегії зумовлюють вибір семантичних, стилістичних і прагматичних засобів мовця і реалізуються за допомогою різноманітних мовленнєвих тактик і прийомів.

Як зазначає дослідник В. І. Карасик, “політика ... за своєю природою є сукупністю мовленнєвих дій” [5, 37]. Різноманіття мовних засобів, якими досягається комунікативна ціль політичного дискурсу, – боротьба за владу, неодноразово привертала увагу вітчизняних і зарубіжних науковців. Саме у напружений період передвиборчої гонки ці процеси стають особливо бурхливими і привертають додаткову увагу мовознавців. У наш час у масмедійному політичному дискурсі представлений надзвичайно широкий набір явищ, котрі реалізують вербальну (мовленнєву) агресію, яка перешкоджає досягненню мети комунікантів: реалізації завдань ефективної мовленнєвої взаємодії, деструктивно впливає на свідомість учасників діалогу, утруднює та сповільнює повноцінний обмін інформацією та власне знижує можливість взаєморозуміння між представниками різних політичних сторін.

На думку Г. В. Завражиної, центральне місце серед засобів реалізації агресивних комунікативних намірів посідає інвектива – гострий виступ проти кого-, чого-небудь, гостре обвинувачення [3, 7]. **Актуальність** нашого дослідження насамперед пов’язана з розширенням ареалу інвективної лексики в усіх сферах вербальної комунікації, зокрема у масмедійному політичному дискурсі.

Мета статті полягає в аналізі інвективної лексики сучасного французького масмедійного політичного простору.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступного ряду завдань:

- визначити суть поняття “інвектива” та “інвективна лексика”;
- розглянути основні вітчизняні та зарубіжні підходи до визначення поняття “інвектива” як лінгвістичного явища;
- проаналізувати особливості використання інвективної лексики на матеріалі французького масмедійного політичного дискурсу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема інвективи та інвективності активно обговорюються в наукових роботах таких учених, як М. Д. Голєв, О. В. Демидов, В. І. Жельвіс, Г. В. Завражина, А. Є. Кулаков, А. В. Кур’янович, Б. Я. Шарифуллін та інші. Усі вищезгадані науковці вважають, що наявність у мові інвективної функції як різновиду експресивної функції тісно переплетені з комунікативною й когнітивною функціями. Зокрема, М. Д. Голєв наголошує на тому, що інвективна функція мови є однією з її природних функцій, яка невід’ємно пов’язана з можливістю (й життєвою необхідністю) творчого застосування слова [1, 44].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Французькі лінгвістичні дослідження інвектив відбуваються, як правило, за одним із чотирьох напрямків: 1) вокабуляр інвективи, який вивчається як « *classe des axiologiques négatifs* »; 2) синтаксичний інструментарій інвективи; 3) інвективи і прагматика; 4) інвективи й дискурс (Robert Edouard, Pierre Guiraud, Christine Sautermeister та інші) [8, 10].

Найбільш спірними в сучасній вітчизняній та зарубіжній лінгвістичній науці залишаються питання, пов’язані з визначенням поняття “інвективної лексики”, а також джерел поповнення вокабуляра інвективи. Так, у французькій мові українському терміну “інвектива” можуть відповідати наступні слова « *insulte* », « *injure* », « *invective* », « *les vannes* », « *gros mots* », тоді як в українській чи російській мовах складно провести чітку межу між

такими поняттями, як “обсценна лексика”, “пейоратив”, “ненормативна лексика”, “арго”, “просторіччя”, “вульгаризми”.

На даний момент у лінгвістичних ученнях сформувалися наступні підходи до визначення інвективи як лінгвістичного явища:

- ототожнення інвективи з лайкою, яка розглядається як закріплений у мовному узусі знак, що має табуйований характер (тобто, лежить за межами нормативної мови і має переважно усний характер) і стійкі стилістичні маркери, такі як “вульгарний”, “лайливий”, “грубий”;

- інвективою є будь-яке слово, що використовується з метою нанести образу адресату. У мовній системі це слово зафіксоване як потенційна інвектива, тобто, воно містить у своєму значенні критичні характеристики людини. Згідно цієї точки зору, до розряду інвектив належать усі слова, які можуть потенційно образити адресата;

- інвективою визначається образливе слово в найбільш різкій формі, лайка у функції образи [7, 198].

В. І. Жельвіс усі види мовленнєвої агресії об’єднує терміном “інвектива”. Він пропонує розглядати інвективу у широкому й вузькому розумінні. У широкому значенні, інвектива – будь-який словесно виражений прояв агресивного ставлення до опонента. У вузькому значенні, інвектива – вербальне порушення етичного табу, яке здійснюється табуйованими мовними засобами [4, 13].

У визначенні А. Є. Кулакова інвектива – це пейоративна емоційно-оцінна одиниця, яка є засобом вербальної агресії [6, 8]. В інвективному лексичному інвентарі А. Є. Кулаков виділяє дві групи: експлетивні (імпресивні) і агресивні (експресивні) інвективи. До експлетивних інвектив відносяться ті інвективні лексичні одиниці, які використовуються мовцем для вираження власного ставлення не до людини, а власне до самої ситуації. Мається на увазі інвективи-вигуки та лайливі слова. Агресивну інвективу визначають як спосіб існування вербальної агресії, який сприймається в певній соціальній групі як різкий або табуйований. Експресивна інвектива

представляє собою безпосередню реалізацію вербальної агресії на адресу конкретної особи [6, 10].

О. В. Демидов констатує існування наступних видів інвектив: інвективних ярликів, лайливих інвектив, вердиктів, засобів дифамації, іронічних інвектив, стійких виразів, метафоричних інвектив [2, 91].

В. М. Носова трактує інвективи як знижені лексичні одиниці, що порушують літературну норму й виражають негативні емоції мовця, насамперед, у конфліктній комунікації. При цьому, адресант має на меті образити, принизити, девалоризувати опонента або продемонструвати негативну оцінку предмету мовлення. З іншої сторони, інвектива може застосовуватися у катартичних цілях, коли мовець, вживаючи непристойну лексику, порушує тим самим вербальне табу і отримує через подібний вихід негативного емоційного заряду моральне задоволення [8, 11].

Г. В. Завражина вважає, що інвективна тактика – це агресивна мовленнєва дія або низка дій, що реалізуються за допомогою інвективних мовних одиниць і підпорядковуються завданням зниження соціального статусу і заподіяння психологічної шкоди опонентові [3, 8]. Взагалі інвектива – це жанр образливого, згрубілого, огидного, немилосердного глуму, який заснований на антипатії. Інвектор, щоб досягти своєї мети, використовує заради образи лексику на позначення негативної оцінки. Зазвичай, це експресивні слова й звороти, які знаходяться в межах літературного мовлення, а також негативно орієнтована і лайлива лексика. Згрубілість, як правило, вбачається у використанні вульгаризмів, просторічної лексики, жаргонів, сленгу, аргю, майстерно побудованих перифраз та висловлювань тощо.

У сучасній як вітчизняній, так і зарубіжній лінгвістичній літературі пропонується чимала кількість класифікацій інвективної лексики, серед яких найбільш відомими та перспективними є класифікації В. І. Жельвіса, В. І. Карасика, І. Бонардель, Ю. Матею. Майже усі класифікації за основу беруть тематичні або прагмасемантичні ознаки.

У нашому дослідженні ми пропонуємо класифікацію інвективної лексики за В. М. Носовою, базою якої слугували класифікації вище згаданих учених:

I. Інвективи “особистісного” характеру: 1) приниження моральних достоїнств та якостей; 2) девалоризація рис характеру; 3) негативна оцінка розумових здібностей; 4) фізичні характеристики, що девалоризують комунікантів.

II. Інвективи “соціального” характеру: 1) дискримінація за расовою ознакою; 2) сексуально-гендерні інвективи; 3) “професійні” інвективи; 4) інвективи, які передають агресивний характер взаєностосунків комунікантів; 5) інвективи, котрі передають аморальність стосунків: неправда, обман, шахрайство.

III. Богохульство.

IV. Інвектива як засіб номінації предметів і об’єктів знеціненого матеріального світу [8, 12].

На жаль, за останні роки учасники, журналісти та політики, масмедійного політичного простору все більше тяжіють до згрубілого мовлення, де превалює агресивна лексика. Політичний дискурс вирізняється кардинальним оновленням змісту та форми комунікативної діяльності, прагненням до індивідуального стилю, експресивності, яскравості. Чимало спеціалістів (Л. В. Єніна, О. С. Ісерс, Л. М. Майданов, В. І. Шаховський, О. І. Шейгал та інші) наголошують на підвищеній агресивності сучасної політичної мови, на активному використанні конфронтаційних стратегій і тактик мовленнєвої поведінки (погроза, ігнорування, наклеювання ярликів, дискредитація, образа, наклеп і таке інше). А основною зброєю у політичній боротьбі власне є інвективні лексичні одиниці. Сутність інвективи за О. Й. Шейгал, у широкому розумінні полягає в націленості на повалення опонента, зниженні його політичного статусу [9, 121].

Як зазначає Сімон Бонафу, викладач університету Paris XII, у політичному дискурсі Франції склалася “парадоксальна ситуація” [10], де з

одного боку, існують тексти законів, складені згідно усіх вимог ділового стилю, мова яких є « *poli* », « *policé* » [10], з іншого боку функціонують телевізійні засоби інформації, які умисно транслюють виступи політиків, котрі зазвичай, навпаки, є « *exubérantes, tonitruantes mêlant l'agression et la dérision* » [10]. Ось чому використання інвективної лексики у виступах, промовах, репортажах представників масмедійного політичного дискурсу є цілком природним. За допомогою інвективи політичні супротивники намагаються знищити один одного й добирають для цього найвишуканіші мовні засоби. Характерною рисою є відмова від професійно-специфічних слів та висловів й перехід на розмовну мову. Комунікативний спектр представників масмедійного політичного дискурсу досить широкий та різнобарвний, який сягає від евфемізмів до політичної гіперболізації і порушення мовних табу. У виступах політиків нерідко багато емоцій, безпідставної критики, полеміки та мало предметної аргументації, бо головне для них – це найбільш привабливо подати позицію власної фракції й дискредитувати політичного суперника.

Президент французької радикальної політичної партії le Front National Марін Ле Пен досить різко охарактеризувала діяльність представників політичних ЗМІ П'ятої республіки, де чітко простежується спрямованість на пониження соціального статусу адресата комунікації, роль якого виконують журналісти у даному прикладі: « *Les médias traduisent un discours contraire à mes idées. Ils sont un « ennemi » qu'il faut combattre* » « *Les journalistes pervertissent le dialogue en considérant que les politiques sont automatiquement « menteurs », rendant vain les méritocrates comme moi. Le méta-discours qui nous entoure est une subversion complète de la sphère publique* » [13]. Цей приклад яскраво демонструє жанрову своєрідність інвективи, що полягає у викривальній промові, в якій з метою принизити, звинуватити, зганьбити, осудити супротивника, використовуються лексеми-напади: « *ennemi* », « *pervertir* », « *combattre* », « *une subversion complète* ».

Оскільки, зазвичай, інвектива промовляється між ворогами та опонентами, то вона відповідає “лайливим чварам”, які несуть зневагу, провокаційні натяки, грубі звинувачення, що принижують інвектанта. У наступному мовному матеріалі представлені два політика, які є лідерами своїх політичних партій, а саме президент радикальної правої партії le Front National Марін Ле Пен та президент партії лівих le Front de gauche Жан-Люк Меланшон. Французька газета le Figaro опублікувала статтю під назвою « Six mois d’insultes entre Le Pen et Mélenchon », героями якої стали вище названі політичні діячі, котрі були запеклими ворогами під час Президентських та парламентських виборах П’ятої республіки 2012 року. Протягом шести місяців між ними тривала жорстка конкуренція, яка досить часто супроводжувалася словесною перепалкою, в якій обидва політика не шкодували ані сил, ані слів, щоб висловити своє зневажливе ставлення один до одного. Незважаючи на те, що його конкурент – жінка, пан Меланшон дозволяв собі бути різким, грубим та цинічним у своїх репліках та коментарях. Аби принизити, зганьбити якомога “дотепніше” свою конкурентку, лідер лівих сил обирає мовленнєву стратегію дискредитації, де переважають слова й висловлювання, що містять у своєму значенні негативну, до того ж дуже експресивну оцінку особи. Він називає її « *semi-déménte, qui propose des solutions auxquelles personne ne peut croire* » [11], « *Cette Mme Le Pen, qui n’a aucune espèce d’imagination, passe son temps à faire des emprunts forcés pour dire : je parle comme Mélenchon. Voyez mes ailes, je suis un oiseau. Et de temps à autre, je suis xénophobe, voyez mes pattes, je suis un rat. Cela nous fait une chauve-souris* » [11]. Марін Ле Пен ані трохи не поступається своєму опоненту в красномовстві й теж не шкодує ні епітетів, ні порівнянь аби якомога гучніше та гостріше зачепити за живе свого противника. Пані Ле Пен характеризує Меланшона як « *un idiot triplement utile* », « *un gros sénateur* », « *un voyou* » [11]. Лідерка крайніх правих порівнює адресата свого мовлення з « *les communistes qui ont du sang jusqu’au coude* » [11].

Аналіз вербального ряду сучасного політичного медіа дискурсу Франції виявив найчастотніші групи інвектив, які містять негативну характеристику особи, до яких належать як іменники, так і прикметники: *menteur, ignoble, minable, moche, connard, crétin, incapable, déloyal, salaud, racaille, stupide* та інші.

Найменш інвективним засобом вербальної агресії є іронія, яка, як підкреслює О. Й. Шейгал, є менш емоційна й більш інтелектуальна [9, 130]. Авторка відзначає наявність в іронічних номінаціях трьох складових частин (глузування, зниженої емоційності, вторинності номінації), які роблять іронію найменш агресивним типом інвектив [9, 130]. На відміну від інших інвектив, іронічні номінації мають, у більшості випадків, прихований характер, однак це не зменшує здатності цих знаків принижувати гідність політичного опонента, впливати на його самооцінку й формування потрібного ставлення до нього в електораті [7, 200]. Французькі журналісти, приміром, досить часто зверталися до іронії, описуючи політичну діяльність шостого Президента П'ятої республіки Ніколя Саркозі, характеризуючи його як « *le premier flic de France* », « *Sarkozy pompier pyromane* », « *Sarkozy Napoléon IV* », « *Sarkozy pitt-bull d'Etat* », « *Sarkozy Louis-Napoléon-Goebbels* », « *Sarkozy Pétain* » [12]. Ці приклади, які побудовані за допомогою перифрази, виражають агресію щодо Президента Саркозі, але не прямо, а опосередковано – через іронічний натяк на одержимість керманіча Франції впровадженням своїх радикальних реформ, далеко не завжди зрозумілих для французьких громадян.

Як відомо, інвективна функція іронії визначається насамперед контекстом. У наступному прикладі для реалізації іронії використовуються нейтральні в стилістичному відношенні мовні засоби, які на мовленнєвому рівні набувають експресивного значення. Марін Ле Пен досить іронічно глузує над шансами пана Меланшона пройти на виборах до Національної Асамблеї: « *Mélenchon perd ses nerfs, je comprends ! C'est quand même pitié de*

voir quelqu'un qui se présente comme étant le défenseur des ouvriers n'attirer que 2 % de leurs intentions de vote » [11].

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження ми прийшли до висновку, що інвектива як засіб вербальної агресії є досить поширеним явищем у французьких політичних масмедіа. Інвективна лексика є багатофункціональною й слугує, насамперед, засобом репрезентації негативних інтенцій та емоцій учасників комунікації. **Перспективи** подальших досліджень передбачаємо в аналізі основних синтаксичних засобів на матеріалі франкомовної масмедійної політичної комунікації, яким притаманний інвективний потенціал.

Література

1. Голев Н. Д. Юридический аспект языка в лингвистическом освещении / Н. Д. Голев // Юрислингвистика-1: проблемы и перспективы : межвуз. сб. науч. тр. – Барнаул : Изд-во Алт. гос. ун-та, 1999. – С. 44-56.
2. Демидов О. В. Инвективная лексика в СМИ (на примере политического журналистского дискурса) / О. В. Демидов // Вестник Челябинского ун-та: Серия 11. Журналистика. – 2004. – № 1 (1). – С. 90-94.
3. Завражина Г. В. Мовленнєва агресія та засоби її вираження в масмедійному політичному дискурсі України (на матеріалі російськомовної газетної комунікації): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10. 02. 02. Російська мова / Г. В. Завражина. – Київ, 2008. – 22с.
4. Жельвис В. И. Поле брани. Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира / В. И. Жельвис // М.: Ладомир, 2001. – 349 с.
5. Карасик В. И. Этнокультурные типы институционального дискурса / В. И. Карасик // Этнокультурная специфика речевой деятельности: Сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 37-64.
6. Кулаков А. Е. Лингвокультурный и коммуникативный аспекты инвективного лексического инвентаря (на материале территориальных

- вариантов французского языка Франции, Канады и Африки): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10. 02. 19. Теория языка / А. Е. Кулаков. – Саратов, 2011. – 22с.
7. Муратова І. С. Мовна інвектива як одиниця вербальної агресії / І. С. Муратова // Вісник Житомирського державного університету: Серія “Філологічні науки”. – 2009. – Вип. 48. – С. 198-201.
8. Носова В. Н. Французская инвективная лексика в прагматингвистическом и коммуникативно-дискурсивном аспектах: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10. 02. 05. Романские языки / В. Н. Носова. – Воронеж, 2011. – 24 с.
9. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал // М.: ИТДГК “Гнозис”, 2004. – 326 с.
10. Vonnafoos S L’arme de la dérision chez J.-M. Le Pen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.documents.irevuesinist.fr/2001pdf.sequence1>
11. Six mois d’insultes entre Le Pen et Mélenchon [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elections.lefigarofr/2012/05/>
12. Nicolas Sarkozy le fauteur des troubles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.betapolitique.fr/0065.html>
13. Pourquoi les médias traitent-ils M. Le Pen en pestiférée [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rue89.com/2011/03/25/>